

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2025.1>

Pratarmė

Į skaitytojų rankas patenka jau penktasis, jubiliejinis Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentų mokslo darbų leidinys, kuriame publikuojami studentų atlikti tyrimai, atliepiantys Istorijos fakultete vykdomas studijų programas ir mokslo kryptis. Pirmasis leidinys, kurį pradedame lydėti pratarme, nes, regis, tik su penktuoju numeriu sudarytojai išdrįso tarti ir savo žodį.

Per penkerius metus šis leidinys tapo ne tik studentų akademinės veiklos erdve, bet ir tam tikra jaunųjų istorikų bendruomenės savirefleksijos ir bendradarbiavimo platforma, kur vyresnieji kolegos – doktorantai, kiekvienais metais suburiantys skirtingos sudėties redakcinę kolegiją – imasi užduoties atrinkti aktualiausius Istorijos fakulteto bakalauro tyrimus. Nors straipsniai publikuojami tik virtualiojoje erdvėje, tokia forma leidžia pasiekti platesnę auditoriją ir užtikrina, kad jaunųjų istorikų ir archeologų darbai neapsiribotų fakulteto sienomis, bet taptų prieinami visiems besidomintiems praeitimi, jos interpretacijomis ir metodais.

Šių metų leidinyje ypač išryškėja chronologinė ir teminė įvairovė: nuo archeologinių radinių, tokių kaip **Karolio Kučinsko** tyrimas apie skandinaviškos kilmės dirbinius Lietuvoje vėlyvajame geležies amžiuje, kuriame išryškėja ne tik kariniai, bet ir prekybiniai baltų-skandinavų ryšiai bei idėjiniai mainai, iki naujausių kultūros reiškinių, nuo materialiojo paveldo iki socialinių, kasdienybės, atminties studijų, kaip **Pijaus Brazinsko** straipsnis apie viešosios infrastruktūros vystymąsi tarpukario Ukmergėje, kuris atskleidžia kintamus miesto visuomenės poreikius, sparčios modernizacijos kliūtis ir išryškina mieste egzistavusius pažangos ir skurdo kontrastus.

Autorių skiriamas atskiras dėmesys *Alma Mater* rodo Vilniaus universiteto svarbą tiek mokslui, tiek miestui. **Agnė Malinauskaitė** straipsnyje apie Vilniaus universiteto botanikos sodą XVIII a. pabaigoje gilinasi į sodininkystės ir botanikos mokslų raidą, akcentuodama mokslininkų, tokių kaip Jeanas Emmanuelis Gilibertas (1741–1814) ir Stanislovas Bonifacas Jundzilas (1761–1847), indėlį į sodų kūrimą bei iškilusius praktinius iššūkius, kurie lėmė lėtą botanikos sodo vystymąsi. Tuo tarpu **Elvijos Baltrukonytės** Vilniaus universiteto architektūrinio ansamblio teritorijos tyrimas prisideda prie miesto ir universiteto istorijos pažinimo bei pateikia naujausių archeologinių tyrimų duomenis, kurie atskleidžia ansamblio transformacijas ir reikšmę įvairiais laikotarpiais.

Jubiliejiniam leidinyje taip pat siekiama pristatyti įvairias Pirmosios Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo temas. **Karolis Bradūnas** tyrime apie vyno kultūrą tarpukario Lietuvoje atskleidžia, kaip vyno gamybos ir vartojimo papročiai keitėsi po nepriklausomybės atkūrimo, atskleisdami kultūrinę kaitą ir socialinius pokyčius. Nors įprastai leidinyje publikuojami straipsniai būna parengti bakalauro darbų tyrimų pagrindu, tačiau šiais metais esama ir naujovių – **Ūla Kabailaitė** parengė straipsnį apie vaikų

su specialiaisiais ugdymo poreikiais švietimo sistemą Lietuvoje 1928–1940 m. pagal studijų proceso metu atliktą tyrimą. Tai atveria galimybę svarstyti apie tolesnius šio leidinio gyvavimo etapus ir reguliarumą. Galbūt per dažnai vertingi ir įdomūs studentų darbai užsilieska stalčiuose? Tikimės, kad aktualiausi iš jų vienaip ar kitaip vis vien išvysta dienos šviesą.

Itin vertingomis socialinės ir kasdienybės istorijos temomis prabyla **Ūla Gudaitytė**, ji, lygindama lyčių vaizdavimą (post)sovietiniuose serialuose „Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ atskleidžia, kaip šie kūriniai konstruoja ir atspindi besikeičiančias socialines normas. Istorikai dažnai sutelkia dėmesį į naratyvų kūrimą, tačiau taip pat rūpinasi ir diskursų analize, nes būtent per diskursus atsiskleidžia, kaip formuojasi ir transformuojasi istorija bei kultūra. **Dominyka Jankovska** straipsnyje apie institucinę kritiką Šiuolaikinio meno centro leidiniuose ne tik nagrinėja, kaip kultūriniai diskursai susiformuoja, bet ir atskleidžia, kaip šios praktikos gali reguliuoti ir kreipti kritines diskusijas, tapdamos savotišku refleksijos ir galios mechanizmu. Tekstas kelia tolesnių klausimų, susijusių su nepriklausomų meno erdvių ir finansavimo modelių reikšme. Litvakų kultūros aktualizavimą šiandieniam Lietuvos diskurse analizuoja **Akvilė Girdenytė**. Straipsnyje ji pristato žydų kultūros plėtros šiandienėje Lietuvoje fenomeną bei vietos žydų požiūrį į vyraujančias praktikas. Remdamasi pačios atliktu tyrimu autorė išryškina sudėtingus praeities klausimus, kurie vis dar kamuoja šiuolaikinę bendruomenę, ir pastebi įdomių žydų kultūros konstravimo ir supratimo Lietuvoje neatitiktį.

Kaip sudarytojai, turėdami progą, norime pasidžiaugti, kad tiek autorių sutiko vasaros poilsį ir ramybę keisti į darbavimąsi prie bakalauro baigiamojo darbo eilučių, jį vis skaityti, trumpinti, šlifuoti tekstą pagal, regis, nesibaigiančią doktorantų komentarų laviną. Ačiū jums už kantrybę!

Be galo smagu, kad tarp autorių ryškiai pasirodo ir archeologai, kurių tekstai pradedą rinkinį, tarytum pabrėždami, kad be gilesnių sluoksnių nebus ir viršutinių. Kiekvieno leidinio autoriaus tyrimas yra savitas radinys, kurį skaitytojas gali pats „iškasti“, apžiūrėti, pasverti ir, jei norės, ginčyti tyrėjo išvadas. Todėl ši pratarmė – ne galutinis žodis, o tik kvietimas: skaityti, mąstyti, diskutuoti.

Leidinio sudarytojai